

2023

Norsk institutt for
kulturminneforskning
Årsrapport

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Instituttet er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø som leverer samfunnsrelevant kunnskap til ulike aktører innen kulturarvsfeltet.

NIKU arbeider særlig med kulturarvsrelatert forskning og forskningsbasert oppdragsvirksomhet innen områder som arkeologi, bygningsvern, konservering, by- og arealplanlegging, kulturmiljø og landskapsbruk og kulturarv i Arktis og nordområdene. Instituttet har tung kompetanse på klimaendringenes relevans for kulturmiljø og kulturminner, kulturarvens samfunnsrolle, moderne dokumentasjonsmetodikk og geofysisk kartlegging av arkeologiske kulturminner. NIKU har forskriftsregulert ansvar for å gjennomføre arkeologiske utgravinger i middelalderbyene og på middelalderske kirkesteder. Instituttet er også et nasjonalt kompetansesenter for konservering.

NIKUs styre i 2023

Torger Ødegaard, styreleder, rådmann i Hole kommune.

Mette Bye, styremedlem og nestleder, byantikvar i Trondheim.

Elisabeth Seip, styremedlem, pensjonist.

Grete Sollesnes Winther, styremedlem, NOFIMA.

Tor Einar Fagerland, styremedlem, NTNU.

Anna Petersén, styremedlem, NIKU.

Jan Magne Gjerde, styremedlem, NIKU.

Nina Kjølseth Jernæs, varamedlem, NIKU.

I henhold til vedtektene er de eksterne medlemmene (Ødegaard, Fagerland, Bye, Seip, Sollesnes Winther) nominert av en valgkomité og oppnevnt av sittende styre. NIKUs representanter er oppnevnt av de ansattes organisasjoner. NIKU har ingen styreforsikring.

Administrerende direktør

Terje Gansum (tiltrådte 1. januar 2024). Kristin Bakken var adm.dir. fra årets start og fram til hun 13. september ble erstattet av Morten Dahl som var fungerende adm.dir. gjennom resten av 2023.

Fra arbeidet med den digitale dokumentasjonen av muralmaleriene i Oslo rådhus. Forside: utsnitt av samme verk. Aage Storstein (1900-1983); Menneskerettighetene, 1938-50 i Oslo rådhus. © Aage Storstein / BONO.

Styrets årsberetning 2023

Norsk institutt for kulturminneforskning

Organisasjonsnummer 985767769

Virksomhetens art

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) ble opprettet som en selveiende stiftelse av Miljøvern-departementet i 1994. Ansvaret for arkeologiske utgravninger i middelalderbyene og arbeidet med interiører og gjenstander i kirker og i andre verneverdige bygninger, utgjorde den virksomheten og det økonomiske fundamentet som instituttet ble stiftet på. Siden er disse arbeidsområdene og finansieringsbasisen supplert med en grunnfinansiering fra Norges forskningsråd, med nasjonale oppgaver gitt av Klima- og miljødepartementet, med annet oppdragsarbeid og med eksternt finansiert forskning. Instituttet utvikler og leverer kunnskap til eiere, brukere og forvaltere av kulturmiljø og kulturminner. Vi retter dessuten forskningen vår inn mot samfun-

nets behov.

NIKU skal både være et nasjonalt og et internasjonalt kompetansesenter innen kulturarvforskning. Vårt ideal er at oppdragsvirksomheten og forskningsaktiviteten skal berike hverandre, slik at våre empiriske erfaringer fra oppdragsfeltet kan mate forskningsprosjekt med problemstillinger og empiri, og tilsvarende at vår forskning vil heve kvaliteten og forutsetningene våre for å utføre oppdrag. Arkeologivirksomheten er et godt eksempel i så måte, for de store feltarbeidene blir utgangspunkt for forskningspublisering i ulike format, samtidig som denne forskningen gjør det arkeologiske feltarbeidet bedre fundert.

NIKUs virksomhet drives fra hovedkontoret i Oslo og fra kontorsteder i Tønsberg, Bergen, Trondheim og Tromsø. Alle kontorer utenom Tromsø har ansvar for å utføre arkeologiske utgravninger i middelalderbyene, mens kontoret i Tromsø har et spesielt ansvar for kulturarv i nordområdene - det gjelder ikke minst samfunn og urfolk i nord. Ved Oslo-kontoret

drives elles variert oppdrags- og forskningsaktivitet knyttet til hele kulturmiljøfeltet.

NIKU driver forsknings- og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører. NIKU har en bred faglig tilnærming til kulturarvfeltet, og summen av våre seks avdelingers fagfelt og kompetanser gir et godt utgangspunkt for å gjennomføre tverrfaglige prosjekt internt i instituttet. Det er også et godt utgangspunkt for å gjennomføre samarbeidsprosjekt med en rad ulike fagmiljøer i Norge og i utlandet.

Ved utgangen av 2023 var NIKU fremdeles organisert i seks fagavdelinger og en stabsavdeling. Ledergruppen har vært den samme gjennom hele året, med unntak for adm.dir.

Overordnet innledning

Året 2023 ble et år med en driftssituasjon som ikke skiller seg vesentlig ut fra tidligere år, men det bød også på forandringer. Driftsoppgaver og forskning ble utført stort sett i tråd med tidligere års praksis.

Forskningsaktiviteten tok seg opp med hensyn til publisering, hvilket er positivt for NIKUs økonomiske aktivitet. NIKUs forskere fikk tilslag og startet opp tre større eksternt finansierte forskningsprosjekter. De søknadene som ble sendt til NFR ga relativt lav uttelling, noe som henger sammen med utlysningstemaene som i stadig mindre grad treffer NIKU sin kjernekompetanse.

Den arkeologiske virksomheten var preget av flere store prosjekter. I tillegg ble det gjennomført mindre feltarbeid i alle middelalderbyene, og ved flere middelalderske kirkesteder i hele Norge. Faglige tilrådninger ble utført for Riksantikvaren og fylkeskommunene, men også i år ble det bestilt tilrådninger som overskred tildelte midler. Flere store prosjekter er avsluttet, blant annet «Urban Origins» og arbeidet med å publisere bøker er det jobbet godt med gjennom året.

Det har vært færre oppdrag knyttet til geofysiske undersøkelser, men i stedet har avdelingen for Digital arkeologi hatt det største volumet i form av forskningsoppdrag samt salg av tjenester rundt temaet 3D-modellering og bildebasert modellering (fotogrammetri) av ulike kulturminner.

Satsingen på å bygge forskningskompetanse på kulturarv og konflikt, klima, kulturarv i byutvikling samt kulturarvens rolle i rurale miljøer (f.eks. matproduksjon) har fått oppmerksomhet blant annet

fra 22. Juli-Senteret og Oslo kommune. Avdeling for kulturarv og samfunn jobber internasjonalt og har blant annet fått tilslag på to prosjekter som har oppstart i 2024.

Bygningsavdelingen har satset på å utvikle fagområdene klima/miljø, og middelalderkirker. Dette for å forberede NIKU på oppgaver knyttet til kirkerestaureringsprogrammet som vil bli startet opp i 2024.

Konserveringsavdelingen fungerer som nasjonalt kompetansesenter for konservering, og fikk også i 2023 nasjonale oppgaver. NIKU opprettet i 2022 en nasjonal beredskapstelefon som skal gi råd under den akutte fasen etter en krisehendelse. Året var preget av et stort oppdrag, konservering av et monumentalverk i mosaikk av Alf Rolfsen på Kommunenes Hus. Hele kunstverket på 225.000 mosaikkstein ble demontert, rensset og remontert.

Den store endringen i NIKU i 2023 var at administrerende direktør varslet styret at hun ikke tok en ny åremålsperiode. Hun ble akutt syk, og avslutningen ble derfor ikke helt som planlagt. Stabs- og økonomidirektør fungerte i stillingen fra august og ut året. Ny administrerende direktør ble ansatt i oktober og har tiltrådt stillingen fra og med 1.1.2024.

Rettvisende oversikt

Stiftelsen har i 2023 driftsinntekter på 145,7 millioner kroner. Det er en reduksjon på 1,5% i forhold til 2023. Arkeologiske vedtaksprosjekter utgjør til sammen 45,5% av omsetningen.

Tilrådingsfunksjonen som NIKU ivaretar på arkeologifeltet fikk et tilskudd fra Riksantikvaren på 2,8 millioner kroner i 2023.

Drøye 15% av stiftelsens inntekter kom fra grunnbevilgningen, i likhet med året før. Grunnfinansieringen beløp seg til snau 23 millioner kroner, som er en økning på 0,9 millioner kroner, sammenliknet med 2022.

Finansforvaltning av overskuddskapital har gitt et stort bidrag til finansresultatet dette året. Overskuddet fra finansposter ble 3,9 millioner kroner, mot 0,3 millioner kroner året før.

Lønnskostnadene inklusive pensjon er opp 3,2% mot fjoråret og utgjør 70% av driftskostnadene.

Avskrivningskostnadene ble redusert med 34% mot fjoråret, hovedsaklig som følge av at inventar i NIKUs lokaler er tilnærmet ferdig avskrevet.

Andre driftskostnader har en marginal økning på 2% fra 2022.

Det er i 2023 bokført nedskrivninger på prosjekter med 6,0 millioner kroner, mot snaue 4,4 millioner kroner i 2022. Avsetningene for fremtidig nedskrivning av inntekter fra pågående prosjekter er i 2023 redusert med 1,0 millioner kroner. Dette som resultat av en kritisk gjennomgang spesielt av gjenstående etterarbeid på feltarkeologi som ikke lar seg fullføre innenfor opprinnelige budsjettammer. Også på andre fagområder bruker vi flere timer enn vi får betalt for. Tiltak styrkes for å få ned nivået på nedskrivninger, uten at det skal gå på bekostning av høy kvalitet og kundetilfredshet.

Totalt ender årsresultat for 2023 med et tilnærmet nullresultat, mot fjorårets underskudd på 1,7 millioner kroner. 2024 budsjetteres med et marginalt underskudd, fordi det ikke er forventet noen vesentlig bedring før et stykke ut i det nye året. Noe redusert aktivitet har preget starten av det nye året, men resultatutviklingen er positiv. Sterk konkurranse på oppdragssiden tynger både priser og kapasitetsutnyttelse. Kostnadene styres stramt og med fokus på effektiv drift kan vi forvente fortsatt bedring, ikke minst fordi etterarbeid fra store arkeologiske utgravninger bidrar til å opprettholde aktivitetsnivået.

Stiftelsens egenkapital er marginalt redusert som følge av årets nullresultat. Sum egenkapital ved årets slutt var på 41 206 686 kroner. Dette utgjør en egenkapitalandel på 39 %, tilnærmet lik fjoråret. Virksomheten anses tilfredsstillende solid og godt rustet til å møte de aktuelle utfordringene som preger markedene i det nye året.

Stiftelsens balanseposter er på forventet nivå. Styret mener at årsregnskapet for 2023 gir en rettvise oversikt over stiftelsens utvikling, resultat og stilling.

Finansiell risiko

Markedsrisiko

Stiftelsen er hovedsakelig eksponert mot endringer i markedet innenlands. Oppdragsmarkedet har fortsatt vært preget av sterk konkurranse både på kompetanse og pris. Vi har arbeidet med målrettet markedskommunikasjon, alliansebygging og profesjonalisering for å opprettholde og øke vår oppdragsmengde. NIKU nyter god anseelse og vekstmulighetene i oppdragsmarkedet er fortsatt til

stede. Ved inngangen til det nye året, ser vi moderat risiko for inntektsbortfall i de nærmeste årene, ettersom arkeologiske utgravninger vil sikre et bra aktivitetsnivå.

NIKU fortsetter å gjennomføre store arkeologiske utgravninger i middelalderbyene. Dette er prosjekter med begrenset grad av forutsigbarhet. I likhet med året før, har utgravningsaktiviteten holdt seg forholdsvis høy, med mye etterarbeid også fra de foregående årene.

Grunnfinansieringen fra Forskningsrådet har holdt seg på samme nivå som tidligere år. Fra Klima- og miljødepartementet fikk NIKU overført 4,251 millioner kroner for å utføre spesifiserte nasjonale oppgaver i 2023.

Kredittrisiko

Stiftelsen har ingen lån og er dermed ikke eksponert for endringer i lånevilkår. Det foretas løpende kredittvurderinger ved inngåelse av større prosjektavtaler, for å redusere risikoen for at fordringer ikke blir betalt. Det har vært små tap på fordringer i 2023 og historikken understøtter vår vurdering av denne risikoen som lav.

Likviditetsrisiko

Likviditeten vurderes som svært god og vil kunne dekke også uforutsette hendelser. Stiftelsen har i hovedsak oppdragsgivere og kunder uten konkurrisiko. Mellom 20 og 30 millioner kroner av årlige inntekter forskuddsbetales. Internt regnskapspersonell har som oppgave å påse at innbetalinger og utbetalinger skjer til rett tid. Skulle det bli behov for å tilføre driften ekstra likviditet utover alminnelig buffer, vil det kunne frigjøres rentebærende fondsmidler i løpet av en til to virkedager. Likviditetsrisikoen anses følgerlig som liten.

Risiko knyttet til finansforvaltning

Stiftelsen har plassert en stor del av sin overskuddslikviditet i korte og noe lengre rentebærende fond, pluss indekxnære norske og internasjonale aksjefond. Avkastningen fra fondsplasseringene vil innebære risiko for finansresultatet fra år til år, men eksponeringen anses forholdsvis lav.

Fortsatt drift

Etter styrets oppfatning gir det fremlagte resultatregnskap, balanse, kontantstrømanalyse og tilhørende noter for NIKU et korrekt uttrykk for stif-

telsens stilling, resultat og kontantstrøm. I samsvar med regnskapsloven § 3-3a bekreftes det at forutsetningen for fortsatt drift er til stede.

Arbeidsmiljø og ytre miljø

I NIKU ble det utført 119,5 årsverk gjennom hele 2023. Av disse var 20,4 årsverk i midlertidige ansettelser. Antall fast ansatte (inkludert ansatte i permisjon) pr. 31.12.23 var 104, som er 2 færre enn året før.

Kvinneandelen i stiftelsen var 61,3 % ved utgangen av 2023, mens den for vitenskapelige stillinger var 52,3 %. Fire av sju styremedlemmer er kvinner. Gjennomsnittlig årslønn for menn ligger 6,7 prosent høyere enn for kvinner. For ytterligere informasjon om lønnsforskjeller og kjønnsbalanse, viser vi til NIKUs handlingsplan for likestilling og mangfold som finnes på Niku.no.

NIKU har i dag en kjønnsbalanse som gjenspeiler de ulike fagområdene som NIKU opererer i. En god og representativ kjønnsbalanse er en målsetting for instituttet.

NIKUs handlingsplan for likestilling og mangfold gjelder for perioden 2022 til 2027, og hovedmålet med planen er å sikre at NIKU har en kultur og personalpolitikk som fremmer kjønnsbalanse, likestilling, mangfold og inkludering, og som legger til rette for at alle våre medarbeidere har rettferdige arbeidsvilkår og en god arbeidshverdag.

I henhold til denne handlingsplanen er det opprettet et eget utvalg, - (Likestilling- og mangfoldutvalget), og det ble gitt et nytt, oppdatert mandat til utvalget i 2021. Tre nye medlemmer ble valgt inn. Det har ikke vært meldt inn noen store konkrete saker i 2023. De tre medlemmene som ble valgt inn i 2021 har takket ja til å delta i utvalget i en ny periode for 2023-2024.

Formålet med utvalget er å være pådriver og inspirator i arbeidet med å legge til rette for likestilling, fremme mangfold og hindre diskriminering blant medarbeidere ved NIKU. Utvalget skal bidra til en inkluderende arbeidsplass.

Etter Åpenhetsloven skal NIKU redegjøre for hvordan instituttet ivaretar aktsomhetskravet til å unngå negative konsekvenser med hensyn til brudd på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Slik redegjørelse vil være å finne på NIKUs nettside (niku.no) i samsvar med kravene loven setter.

I forbindelse med årlig rapportering, legges det frem tall som viser lønnskartlegging og fordeling av kjønn til ulike stillinger. Tallene for 2023 viser at NIKU behandler medarbeidere likeverdig, og at det ikke er usaklig forskjellsbehandling.

Under eksterne stillingsutlysninger er innstillingsutvalget påpasselig med å vurdere søkere på bakgrunn av kompetanse og faglig dyktighet, og ikke legge til grunn andre faktorer som alder, kjønn, legning eller annet.

Trakassering og vold er ikke akseptable handlinger i NIKU. For å sikre at eventuelle kritikkverdige forhold kommer fram i lyset, har NIKU nedfelt rutine for varsling av kritikkverdige forhold. Denne rutinen er en del av HMS-håndboken, som alle ansatte har digital tilgang til.

Det kan varsles om alle typer kritikkverdige forhold, som for eksempel straffbare forhold som tyveri og underslag, mobbing, trakassering, alvorlige brudd på NIKUs interne retningslinjer og brudd på alminnelige etiske standarder i samfunnet.

NIKU har også nedfelt retningslinjer for hvordan håndtere kritikkverdige forhold, slik at det er forutsigbarhet i fremgangsmåte, både for den som varsler, og de som behandler varslingssaker. På den måten skapes det tillit og trygghet i prosessen.

NIKU har et eget digitalt avvikssystem, hvor alle varsler registreres. Det er mulig å varsle anonymt. Retningslinjene for håndtering av kritikkverdige forhold oppfyller kravene i Arbeidsmiljøloven, og omtaler prosessen generelt, slik at de kan tilpasses varselets innhold og vurderes i forhold til alvorlighetsgrad og karakter.

Det ble meldt inn ni avviksmeldinger i 2023, men ingen av sakene var gradert til kritiske. Tre av sakene var gradert som alvorlige. Sakene gjaldt fysiske avvik som støy i lokalene pga prat (2), mangelfull HMS i felt (1), løfteskade i felt (1), fysiske hendelser på kontor (2), klage på avdelingsleder (1), klage på administrerende direktørs omtale av medarbeiderundersøkelsen (1) og ekstern person fikk klem-skade i døren (1).

Gjennomsnittlig sykefravær i 2023 var 5,9 %.

Hvert tredje år utføres det helsekontroller for ansatte som er utsatt for risikoforhold i arbeidet sitt, i henhold til myndighetenes krav til helseovervåking. De fleste helsekontrollene ble utført i 2022, bortsatt fra hos arkeologi Tønsbergs som utførte sine helse-

kontroller høsten 2023.

Flere av stiftelsens kontorsteder har egne verneombud, i tillegg til hovedverneombud i Oslo og sentralt arbeidsmiljøutvalg (AMU).

NIKU har et aktivt AMU, med fem møter avholdt i 2023. AMU skal passe på at arbeidsmiljøet i NIKU er forsvarlig.

Det ble utført en medarbeiderundersøkelse i 1. kvartal 2023. Undersøkelsen ble utført av Avonova Census, og ble gjennomført på alle nivåer i organisasjonen.

HMS-arbeidet har blant annet bestått av oppdateringer av NIKUs HMS-håndbok, det er fortløpende avholdt HMS-introduksjonskurs for nyansatte, og NIKUs HMS-handlingsplan og Krise- og beredskapsplan ble oppdatert.

Beredskapsøvelsen ble utsatt til 2024 for at ny administrerende direktør skal få være med. Det er også avholdt brannvernopplæring for Storgata 2 for de nyansatte, og i november 2023 ble det avholdt en digital brannøvelse for Storgata 2. Arkeologivdelingen avholdt HMS-dag, blant annet med fokus på den nye forskriften om arbeid i grøft. Det har også vært avholdt HMS-informasjonsmøter for konserverings og bygningsavdelingen.

Tilbud om influensavaksine ble gitt oktober 2023. Totalt 52 ansatte i NIKU valgte å benytte seg av tilbudet.

Vernerunde ble utført i juni i Oslo, og etter sommeren på lokalkontorene

Etter pandemien var det flere i NIKU som kunne tenke seg å fortsette med hjemmekontor enkelte dager i uken. Ledelsen i NIKU har vært imøtekommende, og innvilget avtale om inntil to dager hjemmekontor per uke. Avtalen signeres av begge parter, og gjelder inntil oppsigelse fra en av partene.

NIKU har gitt ansatte mulighet til å ta med seg utstyr hjem, noe de fleste selv har kunnet ordne med.

Virksomhetens art medfører verken betydelig forurensning eller utslipp som kan være til skade for det ytre miljø. Farlig avfall behandles i tråd med offentlige retningslinjer. NIKU har avtale med Franzefoss om henting av spesialavfall fra konserveringsvirksomheten og er registrert på Avfallsdeklarering.no. Kildesortering ble innført på starten av året i Storgata 2. NIKU har også utarbeidet en Klima- og

miljøstrategi som er lagt ut på NIKU.no

Forskning

Ved utgangen av 2023 hadde NIKU 49 ansatte i forskerstillinger, fordelt på 44,55 årsverk: 19 i stilling som forsker III, 24 i som forsker II og seks som forsker I.

Forskningsinntektene utgjorde i 2023 30 % av NIKUs totale omsetning. Av dette utgjorde grunnbevilgningen 16 %, mens 14% kom fra eksterne finansieringskilder. Til sammenligning utgjorde forskningsinntektene 25 % av NIKUs totalinntekter i 2022. Dette innebærer at forskningsaktiviteten utgjør en økt andel av NIKUs økonomiske aktivitet.

Økningen i forskningsaktiviteten kan knyttes til at NIKU i større grad har lyktes i konkurransen om forskningsmidler. De bidragsfinansierte forskningsinntektene har hatt en betydelig økning fra 2022 til 2023, hele 32 %. Dette er et resultat av at NIKU har satset på intensjonale finansieringsmuligheter (i første rekke Horisont Europa og internasjonale fellesutlysninger som Joint Programming Initiative on Cultural Heritage). NIKU har etablert en solid portefølje av denne typen prosjekter.

Grunnfinansieringen økte med 4 % fra 2022 til 2023. Dette skyldes til dels en tilleggsbevilgning etter revidert nasjonalbudsjett på kr. 468 281,-.

Basisbevilgningen for 2023 ble fordelt mellom tre ordninger i tråd med gjeldende FoU-avtale: (1) 40% av bevilgningen ble fordelt på fem strategiske instituttprosjekter (SIP). Disse prosjektene startet opp i 2021 og ble avsluttet i 2023. (2) 12% av midlene, ca. 2,6 millioner, ble tildelt etter søknad til ettårige prosjekter av strategisk karakter, (3) mens de resterende midlene (48%) inngikk i de såkalte likefordelte midlene, hvor alle NIKUs forskere fikk 180 timer til rådighet for å gjennomføre egen forskning.

8. mars undertegnet administrerende direktør, etter forhandlinger med foreningene, ny FoU-avtale. Bakgrunnen var den tidligere avtalens punkt 5, som slo fast at dersom de likefordelte midlene (48% av grunnbevilgningen) utgjorde mindre enn 187,5 timer pr. forsker ville dette utløse reforhandling av avtalen. I følge den nye avtalen skal grunnbevilgningen fordeles mellom to poster: alle forskere får 195 timer hver, mens de resterende midlene deles ut årlig etter søknad til prosjekter som bidrar for å nå NIKUs strategiske mål. Sentrale mål for den nye ordningen var å skape en fleksibilitet til å gjøre strategiske prioriteringer, blant annet ved at deler av

midlene lyses ut til utvalgte temaer, samt å redusere omkostningene knyttet til søknadsskriving og administrasjon.

NIKUs fem strategiske instituttprosjekter ble avsluttet i 2023. Prosjektene tok opp tematikker som klimaberedskap, historisk klimautvikling, utvikling av de første middelalderbyene, geofysisk metodeutvikling og kontroversiell kulturarv. Samtlige prosjekter var koblet til NIKUs strategiske fokusområder, og bidro til å bygge kompetanse og kunnskap til nytte for samfunnet. Det har blitt lagt stor vekt på målrettet formidling av prosjektresultatene. Foruten vitenskapelige publiseringskanaler, har resultater også blitt formidlet via veiledninger, rapporter og foredrag. Resultatene ble også formidlet på NIKUs årlige forskningsuke som ble avholdt i november 2023.

I 2023 startet tre større eksternt finansierte forskningsprosjekter. ERC-prosjektet *From small-scale cooperative herding groups to nomadic empires – a cross-cultural approach (Complexity)*, som ledes av Marius Warg Næss ved Nordområdeavdelingen, hadde oppstart 1. januar 2023. Prosjektet vil gå over 5 år og har et budsjett på 2 millioner euro.

JPI-prosjektet *Destructive exploration and care of cultural objects and professional/public education for sustainable heritage management (DECOPE)*, startet opp i mars 2023. Prosjektet ledes av Josephine Munch Rasmussen ved avdeling for Kulturarv og samfunn.

Horisont Europa prosjektet *Technologies and methods for improved resilience and sustainable preservation of underwater and coastal cultural heritage to cope with climate change, natural hazards and environmental pollution (THETIDA)*, som ledes av Institute of communication and computer systems (ICCS) i Hellas hadde oppstart 1. Mai, 2023.

NIKU opplevde et markant fall i publiseringspoengene i 2022. Denne trenden var tydelig i forskningssektoren som helhet, og antas til dels å skyldes pandemien. NIKUs fall var likevel større enn hos flere institusjoner vi normalt kan sammenligne oss med. For å sikre at 2022 ble et unntakstilfelle og ikke starten på en trend, ble det i 2023 gjort tiltak for å stimulere publiseringsvirksomheten, både gjennom strategiske satsninger, informasjonsarbeid og tilrettelegging. Dette arbeidet har gitt resultater. NIKUs publiseringstall for 2023 er 55,25. Til sammenligning var resultatet i 2022 34 poeng.

I tråd med NIKUs strategi har satsningen mot

eksterne forskningsfinansieringskilder blitt opprettholdt. Noe av aktiviteten rettet seg mot Norges forskningsråds (NFR) utlysninger, men hovedandelen av søknadene ble sendt til europeiske finansieringskanaler.

Av søknadene til NFR var fokuset i større grad enn tidligere rettet mot de tematiske utlysningene. Fem søknader av denne typen ble sendt i 2023, hvorav én fikk tilslag. Det aktuelle prosjektet omhandler samisk kultur og ledes av UiO. På grunn av svært lav tilslagsprosent har NIKU ønsker å satse mindre på søknader til NFRs FRIPRO. Kun tre FRIPRO-søknader ble sendt i 2023. Av de tre søknadene var NIKU partner på én. Sistnevnte søknad, som var ledet av Universitetet i Stavanger, fikk tilslag. Prosjektet har oppstart i 2024.

NIKUs søknadsaktivitet ble i 2023 i større grad rettet mot internasjonale utlysninger, først og fremst innen EUs Horisont Europa og internasjonale fellesutlysninger knyttet til Joint Programming Initiative on Cultural Heritage (JPI-CH)). Til sistnevnte program sendte NIKU fire søknader i 2023, hvorpå to fikk tilslag. NIKU er partner i begge prosjektene som har oppstart i 2024. Til Horisont Europa deltok NIKU i 10 søknader i 2023, hvorav tre som prosjektleder. Ett av prosjektene hvor NIKU er partner fikk tilslag (oppstart 2024), mens vi fortsatt avventer svar på tre av søknadene.

Arkeologiavdelingen

Arkeologiavdelingen har som ansvar å undersøke arkeologiske kulturminner i middelalderbyene, ved kirkesteder og klostre og i borganlegg fra middelalder. Avdelingen har også kompetanse på å etablere miljøovervåkingprosjekter av kulturlag i middelalderbyene. Arkeologiavdelingen gir faglige tilrådninger til både Riksantikvaren og fylkeskommuner i saker som berører NIKU sitt ansvarsområde.

Arkeologiavdelingen bestod ved utgangen av 2023 av 36 faste arkeologer og 11 midlertidige prosjektarkeologer, til sammen 47 ansatte. Av de fast ansatte er 12 forskere, 12 seniorrådgivere og 12 rådgivere. To ansatte er fortsatt i utdanningspermisjon for å ta en doktorgrad ved UIO.

I 2023 fortsatte feltarbeid på flere store prosjekter; Kattaprojektet i Trondheim, Bispevika og Middelalderparkenprosjektet i Oslo. I tillegg er det gjennomført en rekke mindre feltarbeid i alle middelalderbyene, samt undersøkelser ved flere middelalderse kirkesteder i hele Norge.

Arbeidet med utforming av faglige tilrådninger og prosjekteringer for Riksantikvaren og fylkeskommunene var også en sentral del avdelingens portefølje i 2023. Det er store utfordringer med finansiering av denne oppgaven, og i 2023 påløp det 2,5 mill. mer enn det vi hadde til rådighet i tildelingen via Riksantikvaren for 2023. Det ble prosjektert for flere større prosjekter i middelalderbyene, men som ikke ble igangsatt i 2023. Møtevirksomhet i forbindelse med prosjektering av bybaneprosjektet i Bergen ble igangsatt på nyåret, men stoppet opp, som en konsekvens av nytt byråd i Bergen.

Bryggen-MOV og MABY-MOV, som er prosjekter finansiert av Riksantikvaren ble avsluttet, men samtidig planlegges det for at prosjektene skal fortsette et år til før RA utformer ny rammeavtale hvor prosjektene muligens skal slås sammen.

Avdelingen har gjennomført flere Nasjonale oppgaver i 2023, og har NIKU bidratt med å oversette ny Europeisk MOV standard (NS-EN 17652:2022), fra engelsk til norsk. I tillegg er det arbeidet videre med avbøtende tiltak i forbindelse med sikring av kulturlag i middelalderbyene og MOV. Rapporten er en gjennomgang og beskrivelse av avbøtende tiltak til bruk for forvaltningen. En tredje nasjonal oppgave var å arbeide med å evaluere utstrekningen av Bergen Middelalderby.

Forskningsprosjektet CULTCOAST ble avsluttet i 2023. Ann Cathrin Flyens PHD ble avlevert i november, og hun disputerer i 2024. SIP-prosjektet «Urban Origins» ble også ferdigstilt i 2023. Det ble utformet flere forskningssøknader som dessverre ikke fikk tilslag i 2023. En ny NFR søknad er under utvikling «Early Churches». Dette er et samarbeide med UIB. I tillegg er det levert en søknad om støtte til nettverssøknad for å fremme forskningssamarbeid med og kunnskapsspredning om Ukraina.

Arkeologiavdelingen har arbeidet med publikasjoner som tar utgangspunkt i utgravningsresultatene fra Follobaneprosjektet: «Det gamle Oslo- 1000-1624», samt «Kirkene i Søndregate». Begge publikasjonene planlegges ferdigstilt i 2024.

Avdeling for digital arkeologi

Avdeling for digital arkeologi arbeider med utvikling og bruk av nyere digitale metoder i form av registrering, dokumentasjon, overvåkning og formidling av kulturminner. Avdelingen består åtte arkeologer. Det er fire forskere og fire konsulenter eller rådgivere i avdelingen.

I 2023 har det som i 2022 vært færre oppdrag som gjelder geofysiske undersøkelser, som jo de siste årene har vært det feltet som har gitt flest oppdrag. I stedet har avdelingen hatt det største volumet i form av forskningsoppdrag samt salg av tjenester rundt temaet 3D-modellering og bildebasert modellering (fotogrammetri) av ulike kulturminner. I år som i fjor bidrar avdelingen med ressurser inn i mange av de andre avdelingenes prosjekter, og det samarbeides godt med Arkeologi-, Bygnings- og Konserveringsavdelingen på dette feltet. Økonomisk har avdelingen gått svært godt, med mange oppdrag både i form av solgte tjenester, men ikke minst også mange solgte forskningstimer.

De meste speende resultatene fra geofysiske undersøkelser dette året er kanskje at det er påvist tidligere ukjente murstukturer på Steinvikholmen i Trondheimsfjorden, og at det er påvist middelalderiske hustuffer på Domkirkeodden på Hamar. Middelalderbyen Hamar har alltid vært vanskelig å vise fra igjennom arkeologiske spor, nå har den kommet fram i dagen, og det i første omgang som tydelige anomalier etter NIKU's geofysiske undersøkelser.

Videreutvikling av metodikken rundt 3D-modellering har fortsatt også i 2023. Det har vært gjennomført flere spennende prosjekter på dette feltet. Eksempelvis har et pilotprosjekt i Oslo rådhus gitt svært gode resultater (se bilde nedenfor). Muralmaleriene på de indre veggene er dokumentert med særdeles høy kvalitet/oppløsning, noe som ser ut til å imponere Oslo kommune. Vi forventer etter dette et økt volum når det gjelder kommunale bygg her i Oslo, og hvem vet muligens smitter dette også til andre kommuner rundt om i landet. Arbeidet i Oslo Rådhus har vært et samarbeid med vår Konserveringsavdeling, og er tenkt som et forarbeid i forbindelse med mulige tilstandsvurderinger og eventuelle konserveringsoppdrag i ettertid. Vi har også begynt å digitalt dokumentere en del av husene innvendig på klyngetunet på Havrå på Osterøy utenfor Bergen. Også her med særdeles gode resultater.

På forskningsfronten har avdelingen hatt vårt siste feltarbeid som del av det forskningsrådsfinansierte prosjektet «Viking Nativity». Samlet er det her nå kjørt hele 1,8 kv.km med geofysiske undersøkelser. Det er gjort mange funn, først og fremst hus og gravhauger fra jernalder, men også en del andre foreløpig utolkede funn. Den første publikasjonen fra prosjektet forventes som en antologi i løpet av 2024. Forskningsprosjektet (SIP-prosjektet) «From archaeological geophysics to new archaeological knowledge» ble loset i land i 2023. Resultatene fra prosjekter er spennende i form av nye funn, nye

eksterne forskningssøknader og kommende publikasjoner.

Dette året er det første gang avdelingen har søkt på forskningsprosjekt igjennom EU-midler. Vi leverte inn en søknad hvor vi ledet prosessen, med tanke på at vi selv ville ha føringen dersom prosjektet gikk igjennom. Utlysningen var et såkalt «Joint Programming Initiatives Cultural Heritage and Global Change (JPI Climate, Belmont Forum)». Temaet og tittel for søknaden var "Methodologies for Assessing and Predicting Risks to Cultural Heritage due to Climate Change induced Extreme Weather and Coastal Erosion (MARCH)". Vi tar med oss både erfaringene og konsortiet til nye søknadsmuligheter. Vi kom ikke igjennom denne gangen, men nå har vi prøvd oss, så neste gang «er vi der».

NIKU ser for seg en fortsatt forsiktig økning av avdelingens kapasitet og bemanning de nærmeste årene. Dette er nødvendig for å dekke et marked både på forskings- og tjenestefronten som begge vurderes å være i vekst.

Avdeling for kulturarv og samfunn

Avdeling for kulturarv og samfunn forsker på kulturarvens rolle i samfunnet, i forvaltningen og blant allmennheten, dessuten på politiske rammevilkår og politisk praksis, og den arbeider med kulturarvens sosiale og kulturelle betydning. Forskning og utredning foregår på spørsmål om hvordan samfunnsendringer påvirker bruk og forvaltning av kulturarv, og omvendt hvordan kulturarvpolitikk og -praksis former samfunnet.

Avdelingen hadde ved utgangen av 2023 11 forskere, alle med doktorgradskompetanse (tre forsker I og åtte forsker II). Det er ikke foretatt noen nyansettelser i avdelingen i 2023.

Avdelingen har sin kjernekompetanse innen kulturarvsstudier ('heritage studies') og planforskning med faglig forankring i arkeologi, arkitektur, sosialantropologi, etnologi, landskapsarkitektur, samfunnsgeografi og sosiologi. Avdelingen har kompetanse på kulturarv i byer og tettsteder, i verneområder som nasjonalparker og regionale landskap, og forvaltningspolitikk slik det framgår av blant annet internasjonale konvensjoner som UNESCO, EU-direktiver samt nasjonale føringer, som stortingsmeldinger, utredninger og veiledere. I løpet av 2023 har avdelingen spesielt satset på å bygge forskningskompetanse på kulturarv og konflikt, klima, kulturarv i byutvikling samt kulturarvens rolle i rurale miljøer

(f.eks. matproduksjon).

I 2023 har forskerne drevet søknadsvirksomhet til både Norges Forskningsråd og EU-finansieringssystemet. Avdeling for kulturarv og samfunn fikk, delvis sammen med Nordområdeavdelingen, gjennomslag for sin deltakelse i to JPI-prosjekter i 2023 på temaet klima og kulturarv, med UCL og Leeds University som prosjektledere for hver sin JPI. Prosjektene har oppstart i juni 2024. Avdelingen var i 2023 med i fem internasjonale forskningsprosjekter, der NIKU leder ett av dem. Avdelingen ledet i tillegg ett strategisk instituttprosjekt om omstridt kulturarv som ble avsluttet i 2023.

Avdelingen er i ferd med å bygge opp kunnskapskapital i form av forskningssøknader og forskningsresultater, deltakelse i sentrale vitenskapelige fora, omfattende publiseringsevne og nettverksbygging med forskningsmiljøer innenfor feltet i inn- og utland. Mulighetene for vellykket forskningsakvisisjon i 2023 har vært noe utfordrende som følge av ekstraordinære tiltak i Norges Forskningsråd med dertil innskrenkende søknadsmuligheter.

Avdelingen har i tillegg oppdragsprosjekter innenfor arealplanlegging med DIVE-analyser og konsekvensutredninger i urbane og rurale miljøer og innenfor verdensarvområder. Oppdragsmarkedet på dette feltet har i 2023 begynt å styrke seg noe, men fortsatt har det vært preget av hardere konkurranse og lavere aktivitet enn før pandemien, og NIKUs aktiviteter på feltet har derfor hatt mindre volum enn ønskelig. Avdelingen retter nå blikket litt videre ut for å komme inn på nye arbeidsområder.

Bygningsavdelingen

Bygningsavdelingen arbeider med forskning og oppdrag som har med bygningsarven å gjøre. Avdelingen har sin kjernekompetanse innen arkitektur- og bygningshistorie samt eldre bygningsteknikk, og de ansatte er spesialister på verneverdige bygninger fra middelalderen til vår egen tid. Avdelingen har hadde tretten ansatte ved utgangen av 2023, en av disse i permisjon for å ta en doktorgrad ved UiO.

Avdelingens oppgaver omfatter blant annet vurdering av arkitekturhistoriske verdier, kirker, kirkekunst og kirkeinventar, ruiner og ruinkonservering, miljøovervåking, kulturhistoriske stedsanalyser, klimaeendringene og konsekvenser av disse, dokumentasjon av bygninger og forvaltning av kulturarven. I 2023 har avdelingen, sammen med de andre avdelingene, særlig satset på å utvikle fagområdene klima/miljø,

og middelalderkirker. Disse to satsningsområdene følger NIKUs strategiske fokusområder, og er felter der avdelingen ser et potensiale for vekst. Spesielt legges nå mye energi på å koordinere og formidle kompetansen på kirker. Satsninger har i løpet av året gjorts på kompetansebygging innenfor bruk av kalkmørtel i murverk, skanning / oppmåling og produksjon av arkitekttegninger av bygningsdeler eller hele fasader og snitt av kirker samt inneklimateknologier i kirker.

Oppdragsfeltet i Bygningsavdelingen domineres av kulturhistoriske verdivurderinger av bygninger og bygningsmiljøer samt dokumentasjons- og overvåkingsprosjekter. De viktigste oppdragsprosjektene i 2023 har vært det 10-årige klimavervåkingsprosjektet for Riksantikvaren, samt et flertall prosjekter i samarbeid med Konserveringsavdelingen.

Avdelingen deltar som partner i flere eksterntfinansierte nasjonale og skandinaviske forskningsprosjekt (Sticking stone, AADecay, Smart Control og Kyrktaksprosjektet). I tillegg har avdelingen i 2023 fått tilslag på et EU-finansiert forskningsprosjekt, HeriTACE, der vi er partner med ansvar for en arbeidspakke. Alle disse, unntatt et (Sticking stone) er klima- / miljø-relaterte prosjekter. Søknadsaktiviteten samler seg også innenfor dette fagfeltet, og avdelingen er akkurat nå inne i to internasjonale forskningssøknader.

Grunnfinansieringen er viktig for at avdelingen skal kunne vedlikeholde kjernekompetansen, og for å kunne fortsette å publisere. Oppdragsinntektene i avdelingen har ligget noe tilbake fra tidligere nivåer grunnet svekkelse i bygningsbransjen generelt, og avdelingen har derfor særlig fokus på å styrke oppdragsinntektene ved å utvikle strategisk utvalgte fagfelter der vi har spesialistkompetanse. Samtidig fortsetter et mer langsiktig arbeid for å sikre de eksterne forskningsinntekter framover, hovedsakelig innenfor klima- / miljø-feltet.

Konserveringsavdelingen

Konserveringsavdelingen arbeider med bygninger og kunst fra alle tider og i hele landet. Tyngdepunktet ligger på tilstandsvurdering og konservering av kunst og inventar, men avdelingen driver også med rådgivning, prosjektledelse, forskning og utvikling innenfor tematikker som inneklimateknologier, konserveringsmetoder, nedbrytning, teknologi- og materialhistorie og arkitekturhistorie. Dessuten har avdelingen kompetanse på naturvitenskapelige

analyser og undersøkelser av historiske overflater og materialer.

De ansatte har konserveringsutdannelse innen maleri, muralmaleri og monumentalkunst, og i tillegg har vi en conservation scientist. Avdelingen hadde i slutten av året kun en muralmalerikonserverator i arbeid mens to var i permisjon, og teamet ble styrket med en muralmalerikonserverator i starten av 2024. Dette er en faggruppe som ikke blir uteksaminert i Norge, men som det vil bli enda større behov for i årene fremover med kirkebevaringsprogrammet og fokus på bevaring av kalkmalerier. Avdelingen telte i januar 2024 16 ansatte, hvorav åtte har forskerkompetanse.

Konserveringsavdelingen fungerer som nasjonalt kompetansesenter for konservering, og fikk også i 2023 nasjonale oppgaver som skal sikre denne rollen. NIKU opprettet i 2022 en nasjonal beredskapstelefon som skal gi råd under den akutte fasen etter en krisehendelse. Beredskapsarbeid generelt har høyt fokus i NIKU. Vi bidrar som rådgivere både til eiere i akutt fase, men like viktig er samarbeid med forvaltningen, redningstjeneste og andre nasjonale aktører for å forbedre nasjonal beredskap for kulturminner i en urolig tid og med forventet høyere risiko for både ekstremhendelser og økt klimarelatert nedbrytning fremover.

Til de nasjonale oppgavene hører det også med å oppdatere og utvikle kompetanse som er nødvendig for å bevare vernede og fredete bygninger og kirker med særlig henblikk på bemalte interiører, herunder inventar, dekor og kunst av nasjonal betydning. Denne kunnskapen skal deles med fagmiljøet i Norge, og det skal legges til rette for veiledning av studenter. Prosjektene har vært konsentrert rundt metoder for bevaring av limfargedekor og kalkmalerier, samt materialer til bruk under fargeundersøkelser. Mange av de vitenskapelige publikasjonene fra avdelingen er et resultat av dette arbeidet.

Under de nasjonale oppgavene gjennomfører NIKU også tilstandsvurderinger av norsk kirkekunst. I 2023 har disse vurderingene også omfattet hvordan inneklimateknologier kan være relatert til skader på inventar i kirkene, og NIKU arbeidet med nye metoder og en strammere ramme rundt slike tilstandsvurderinger som er basert på de europeiske standardene for tilstandsvurderinger.

Året var preget av et stort oppdrag; konservering av et monumentalverk i mosaikk av Alf Rolfsen på Kommunenes Hus. Hele kunstverket på 225.000

mosaikkstein ble demontert, renset og montert i løpet av et knapt år. Vi fortsetter med et like stort kunstverk på en annen fasade av bygningen i 2024.

Nordområdeavdelingen

Nordområdeavdelingen arbeider med samfunn, urfolk og kulturarv i sirkumpolare områder. Viktige tematiske fokus er, i tilfeldig rekkefølge, samfunn og urfolk i nordområdene, sammenhenger kultur – natur i fortid og nåtid, bruk og forvaltning av kultur- og naturressurser, polar kulturarv, klima- og miljørelaterte problemstillinger knyttet til kulturarv i nord, geofarer, rettighetsspørsmål, gender, tradisjonell og lokal kunnskap som kunnskapskilde og styringsverktøy, human økologi og human evolusjon. Avdelingens forskningsvirksomhet er utpreget tverrfaglig, ofte i skjæringspunktet mellom samfunns- og naturvitenskap.

Nordområdeavdelingen hadde ved utgangen av 2023 årets utgang ti ansatte, hvorav ni forskere (tre forsker I, tre forsker II og tre forsker III) og en stipendiat. En seniorrådgiver fikk innvilget kompetanse som forsker (III) i 2023. En medarbeider i delvis utdanningspermisjon for å ta en PhD ved UiO. Stipendiaten er tilknyttet ERC-prosjektet COMPLEXITY. I 2024 er det planlagt ansettelse av ytterligere en stipendiat og to post doc på dette prosjektet.

Nordområdeavdelingen er lokalisert i Fram, Nordområdesenter for klima- og miljøforskning, hvor forskning på klima og miljø på tvers av disipliner og institusjoner er i fokus. Avdelingen skal, gjennom dette forskningssamarbeidet, bidra med kunnskap viktig for forvaltningen av nordområdene. Vi skal bidra med forskning som tar for seg utfordringene i nordområde, både mht. miljø- og samfunnsmessige konsekvenser. NIKU v/stedlig leder overtok i 2023 ledelsen av forskningsledergruppen (FLG) ved Framsenteret for perioden 2024-2025.

Nordområdeavdelingen driver primært med forskning og er involvert i både store og små forskningsprosjekt. Det ovenfor nevnte ERC-prosjektet COMPLEXITY - From small-scale cooperative herding groups to nomadic empires – a cross-cultural approach startet opp i 2023. Det samme gjorde Framsenter-prosjektet KnowledgeScapes - Overcoming obstacles of knowledge exchange: Tools and methods for inclusive land and sea-use decisions. Som en del av Framsenter-samarbeidet, er avdelingen involvert i ytterligere 5 forskningsprosjekt. Forskning på bergkunst og bevaringsforhold for kulturminner på Svalbard har også vært omfattende

i 2023. ARCAVE, finansiert over NIKUs grunnfinansiering, ble avsluttet i 2023. Prosjektets har levert i forhold til prosjektets mål, å rekonstruere maritime økosystemendringer og menneskelig innvirkning på disse gjennom tid, basert på antropogene og stratifiserte huleavsetninger. ARCAVE har også lagt grunnlag for videre prosjekt- og forskningssamarbeid nasjonalt og internasjonalt. Prosjekt- og søknad-utvikling er for øvrig et gjennomgående fokus for avdelingen.

Avdelingen fortsetter arbeidet med å utvikle og utvide NIKUs faglige nedslagsfelt innenfor oppdragsmarkedet i nord. Svalbard-kompetanse, kompetanse på bergkunst og konsekvensutredning er i så måte viktige. Sakkyndige utredninger for Finnmarkskommisjonen tilknyttet de pågående rettighetsundersøkelsene på tidligere statsgrunn i Finnmark utgjør en sentral del av avdelingens oppdragsvirksomhet.

Framtidsutsikter

Utfordringene som NIKU står overfor, er i hovedsak strukturelle. Det vil si at eksterne faktorer legger rammebetingelser for NIKU sin drift. Rammebetingelsene for 2024 tar i liten grad hensyn til de utfordringene NIKU har varslet om over år. Ved årsskiftet 2023-2024 ser NIKU tilbake på nok et år med underskudd, selv om det ble svært nært et nullresultat. Årets fremtidsutsikt er preget av de manglende strukturelle rammene NIKU opererer under.

NIKU ble stiftet for å håndtere arkeologiske utredninger og undersøkelser i middelalderbyene og de middelalderske kirkestedene samt utføre forskning på samfunnsområder som skulle komme kulturarvsforvaltningen til gode. Stifterne og oppdragsgiverne synes å ha endret praksis ved å betrakte NIKU på linje med rådgivende ingeniørselskaper og universitets- og høgskolesektor.

De nasjonale oppgavene blir redusert i 2024. Disse midlene kunne blitt utnyttet langt mer strategisk til å utvikle og beholde kompetanse på kulturmiljøfeltet. Stor internasjonal uro og økte utfordringer knyttet til klima og katastrofer kan påføre kulturarven store skader. Nettopp i en slik situasjon burde de nasjonale oppgavene NIKU utfører, vært styrket og utvidet for å beholde og utvikle beredskapen. Når midlene til nasjonale oppgaver reduseres gjennom allokering til områder som blir konkurranseutsatt, er det et spørsmål om hvordan slike oppdrag bygger en nasjonal samlet beredskap og kompetanse. NIKU mener at mange oppdrag ikke bør konkurran-

seutsettes, men legges inn i nasjonale oppgaver.

Nasjonale oppgaver bør bidra til at kulturmiljøkompetanse når ut til aktører som har behov, men som ofte mangler tilgjengelige økonomiske midler. NIKU vil i 2024 ikke ha mulighet til å delta i forvaltningens arrangement eller sitte i offentlige råd og utvalg uten å ta det som betalte oppdrag. Det er beklagelig. NIKU har besluttet å utføre nasjonale oppgaver inntil bevilget sum er brukt opp, deretter vil vi ikke utføre disse oppdragene, da det vil påføre instituttet millionunderskudd, slik det har vært de siste årene.

NIKU sine forvaltningsoppgaver har også utfordrende rammebetingelser som reflekteres i finansieringsmodellen som departementet har lagt til grunn for driften. I Norge skal forvaltningsmessig kulturmiljøarbeid på arkeologifeltet utføres til selvkost. Øvrige forvaltningsorganer som fylkeskommuner og landsdelsmuseer har grunnfinansiering av oppdragsarkeologien mellom oppdragene, noe NIKU ikke har. Dette gjenspeiler seg i NIKU sine timepriser som oppdragsgivere synes er dyre. Det er vanskelig å se for seg fremtidige løsninger som ikke innebærer likere rammebetingelser innenfor det arkeologiske forvaltningsområdet.

Ved inngangen til 2024 står utbyggingsvirksomheten i byene overfor dyrtid og lavkonjunktur som påvirker private og offentlige budsjetter og derfor også NIKU. Den forskriftsregulerte vedtaksarkeologien i middelalderbyene og virksomheten knyttet til Konserveringsatelieret står for halvparten av inntektene til NIKU. Dette er også eksterne faktorer NIKU ikke påvirker.

Til forskningsvirksomheten får NIKU grunnfinansiering fra Forskningsrådet. Grunnfinansieringen utgjorde 15 % av inntektene til NIKU i 2023. Den lave grunnfinansieringen er ikke bare et stort problem for NIKU, men for alle forskningsinstituttene i Norge. Systemet som har utviklet seg rundt grunnfinansiering kan best beskrives som en strøm av avbøtende tiltak uten overordnet plan. Konkurransesituasjonen NIKU er i, er betegnende: Universitet og høyskolesektoren har i snitt 69% grunnbevilgning mot NIKU sine 15%. Internasjonalt har europeiske forskningsinstitutter grunnbevilgninger som ligger flere titalls prosent over de norske instituttene. Igjen er det vanskelig å se fremtidsutsikter som vil endre situasjonen om det ikke tas nasjonale grep om en helhetlig grunnfinansiering av forskning.

NIKU har de siste årene hatt søkelys på forskning og søknadsarbeid, både inn mot Forskningsrådet, EU-systemet og andre finansieringskilder. Det er

kun i EU-systemet kulturarv blir prioritert, men utfordringene knyttet til søknadsprosessen og sjansen for at søknaden blir innvilget er små. Selv om NIKU skulle lykkes med å koordinere et Hori-sont-prosjekt, vil inndekking av kostnader, inkludert EU-retur midler, ikke komme opp i mer enn 80% dekning. Sammenholdes det med 15% grunnfinansiering, mangler det fortsatt 5% finansiering, noe som forteller om strukturelle utfordringer.

Langtidsplanen for forskning nedprioriterer humaniora generelt, og gjør intet unntak for kulturarv. Forskningsrådets prioriteringer gjenspeiler langtidsplanen. Som eneste forskningsinstitutt som ivaretar kulturmiljø, er NIKU i en situasjon hvor det å få gjennom søknader innenfor forskningsfeltet instituttet er satt til å ivareta og utvikle, gjort svært vanskelig. I tillegg er det en reell utfordring at det offentlige i liten grad lyser ut oppdragsforskning på NIKU sine ansvarsområder. Det gjelder departement og direktorat, men også regioner og fylker. Det har også den følgen at sektoren selv utfører utrednings- eller forskningsarbeid, og slik bygger opp parallellkompetanse med NIKU, eller konkurransesetter oppdrag. Da konkurrerer NIKU med internasjonale ingeniørselskap, som ikke har til formål å drive forskning, kun å tjene penger.

Arbeidet med ny kulturmiljølov blir viktig for NIKU og vil påvirke fremtidsutsiktene. På hvilken måte loven skal gi likere vilkår for tjenester samfunnet trenger er av stor betydning. Likeså hvilke institusjoner som blir pekt på i lov og påfølgende forskrift. NIKU vil bidra til en god og opplyst prosess.

I starten av 2024 vil NIKU vedta ny strategi. Denne vil fungere ut 2025. Den utfordrende situasjonen NIKU er i samt bytte av direktør utløser behovet for en strategi med lengre tidshorison. Dette arbeidet vil starte opp våren 2024. Det er viktig å forankre prosessen i organisasjonen og invitere eksterne interessenter til å delta i formingen av ny strategisk plan.

Foreløpig ser det ut til at NIKU må søke seg mot oppgaver som handler om klimarelaterte problemstillinger som er relatert til kulturarv og samfunnsfaglige problemstillinger som er knyttet til bruk og funksjon av kulturarven. Balansegangen består i å ha nok egenart og ikke ikle NIKU et språk som utelukkende speiler de andre miljøinstituttene fagsjargong. Menneskenes plass i den historiske samfunnsutviklingen må ikke bli borte i klima og miljø diskursene.

Kirkebevaringsfondet har oppstart i 2024. Ord-

ningen sorterer under Barne- og familiedepartementet og Riksantikvarens har en sentral rolle i arbeidet. NIKU er godt posisjonert til å få oppdrag i forbindelse med oppgradering av kirkene.

Etter mange år med gode resultater ser det ut til at NIKU sin kompetanse på digital arkeologi blir etterspurt innenfor flere fagområder. Dette er med på å utvikle bredden i NIKU sine tjenestoområder og styrke vår konkurransekraft. Digital dokumentasjon og modellering blir tatt i bruk på tvers av hele kulturmiljøfeltet. NIKU må være i forkant på dette feltet, for mange aktører er på markedet og teknologiutviklingen går raskt.

Nordområde- og polarekspertisen vår er betydelig. Gitt den geopolitiske situasjonen Europa befinner seg i, kombinert med spørsmål om rettigheter til areal og ressurser, byr dette arbeidsområdet på muligheter. Tilslag på forsknings- og utredningsoppdrag bør øke i årene som kommer og plasseringen i Framsenteret er og vil være meget viktig.

Årsresultat og disponeringer

Styret foreslår at årsresultatet for 2023 på -30.459 kroner fordeles som følger:

Overført til annen egenkapital: -30.459 kroner

Sum disponert: -30.459 kroner

Oslo, 19. mars 2024

I styret for stiftelsen Norsk Institutt for kulturminneforskning

Torger Ødegaard
Styreleder

Mette Bye
styrets nestleder

Grete Nanny Sollsnes Winther
styremedlem

Tor Einar Fagerland
Styremedlem

Elisabeth Seip
styremedlem

Anna Petersén
Styremedlem

Jan Magne Gjerde
styremedlem

Terje Gansum
Daglig leder

PENNEO

Signaturene i dette dokumentet er juridisk bindende. Dokument signert med "Penneo™ - sikker digital signatur". De signerende parter sin identitet er registrert, og er listet nedenfor.

"Med min signatur bekrefter jeg alle datoer og innholdet i dette dokument."

Terje Gansum

Daglig leder

Serienummer: 9578-5990-4-2548481

IP: 158.36.xxx.xxx

2024-04-02 13:10:10 UTC

Anna Helenea Petersen

Styremedlem

Serienummer: UN:NO-9578-5994-4-484713

IP: 62.101.xxx.xxx

2024-04-02 13:22:02 UTC

Torger Ødegaard

Styreleder

Serienummer: 9578-5999-4-2911012

IP: 77.18.xxx.xxx

2024-04-02 13:43:00 UTC

Mette Bye

Styremedlem

Serienummer: UN:NO-9578-5997-4-1174688

IP: 77.16.xxx.xxx

2024-04-02 21:19:22 UTC

Grete Nanny S Winther

Styremedlem

Serienummer: 9578-5999-4-1293319

IP: 195.139.xxx.xxx

2024-04-03 05:22:18 UTC

Elisabeth Seip

Styremedlem

Serienummer: 9578-5995-4-460463

IP: 158.248.xxx.xxx

2024-04-03 09:32:04 UTC

Penneo Dokumentnøkkel: EG3ZU-EIA2M-SM1EW-SD2D8-VMCEP-CEACU

Dokumentet er signert digitalt, med **Penneo.com**. Alle digitale signatur-data i dokumentet er sikret og validert av den datamaskin-utregnede hash-verdien av det opprinnelige dokument. Dokumentet er låst og tids-stemplet med et sertifikat fra en betrodd tredjepart. All kryptografisk bevis er integrert i denne PDF, for fremtidig validering (hvis nødvendig).

Hvordan bekrefter at dette dokumentet er originalen?

Dokumentet er beskyttet av ett Adobe CDS sertifikat. Når du åpner dokumentet i

Adobe Reader, skal du kunne se at dokumentet er sertifisert av **Penneo e-signature service** <penneo@penneo.com>. Dette garanterer at innholdet i dokumentet ikke har blitt endret.

Det er lett å kontrollere de kryptografiske beviser som er lokalisert inne i dokumentet, med Penneo validator - <https://penneo.com/validator>

PENNEO

Signaturene i dette dokumentet er juridisk bindende. Dokument signert med "Penneo™ - sikker digital signatur". De signerende parter sin identitet er registrert, og er listet nedenfor.

"Med min signatur bekrefter jeg alle datoer og innholdet i dette dokument."

Tor Einar Fagerland

Styremedlem

Serienummer: 9578-5993-4-3161145

IP: 109.108.xxx.xxx

2024-04-04 13:23:35 UTC

Jan Magne Sterri Gjerde

Styremedlem

Serienummer: UN:NO-9578-5993-4-1868563

IP: 158.37.xxx.xxx

2024-04-08 07:48:54 UTC

Dokumentet er signert digitalt, med **Penneo.com**. Alle digitale signatur-data i dokumentet er sikret og validert av den datamaskin-utregnede hash-verdien av det opprinnelige dokument. Dokumentet er låst og tids-stemplet med et sertifikat fra en betrodd tredjepart. All kryptografisk bevis er integrert i denne PDF, for fremtidig validering (hvis nødvendig).

Hvordan bekrefter at dette dokumentet er originalen?

Dokumentet er beskyttet av ett Adobe CDS sertifikat. Når du åpner dokumentet i

Adobe Reader, skal du kunne se at dokumentet er sertifisert av **Penneo e-signature service** <penneo@penneo.com>. Dette garanterer at innholdet i dokumentet ikke har blitt endret.

Det er lett å kontrollere de kryptografiske beviser som er lokalisert inne i dokumentet, med Penneo validator - <https://penneo.com/validator>